

Elpusztult falvak, XI–XII. századbeli régészeti leletek Szentes határában.

(Idetartozik a IX–X. tábla.)

1. *Böd.* A bödi-rév Szentestől északnyugatra fekszik (1. kép.). E területen soros sírok kerültek napvilágra. A sírokban halántékkarikákat találtak.¹

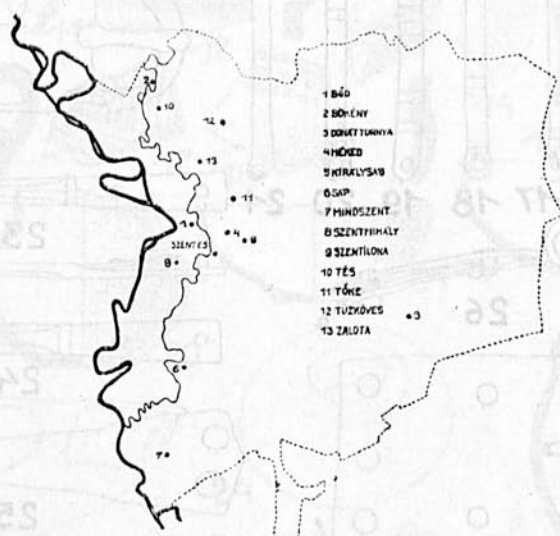

Abb. 1. kép.

E leletek tanúsága szerint a község az Árpádkorban állott, valószínűleg a török pusztította el. 1453-ban említi oklevél utoljára a falut.²

2. *Bökény.* Bökény nevű határrész Szentestől északra fekszik (1. kép.). 1903-ban szórványként egy bronzfeszület került itt elő (IX. 4.). A kereszt szárai a középtájon mintha virágsziromból nyúlnának ki.

¹ Farkas Sándor: Szentes és Csongrádvidéki leletekről. A. E. 1892. 244–245. l.

² Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. k. Bp. 1890. 679. l. — Továbbiakban: Csánki.

Végződése félholdalakú. A félhold alatt gyűrűs kidudorodás díszíti. A keresztben megfeszített Krisztus ábrázolás. A test alsó részét térdig érő ruha fedi. A nyak körül díszítés látható.

A kereszt párját a szegedi Városi Múzeum őrzi. Sajnos ez sem származik hiteles leletből.

1266-ban IV. Béla oklevele említi először a falut.³ Több alkalommal (1566., 1599.) elpusztították a törökök,⁴ de mindig újból betelepült. 1705-ben, II. Rákóczi Ferenc szabadságharca alatt pusztult el végleg a falu.⁵

3. *Donáttornya*. Donátpusztá nevű határrész Szentestől keletre terül el (1. kép.).

Csallány Gábor és Schupiter Elemér feltárta a hajdani község templomának alapjait a Mágocs-ér és Kórógy-ér között. A falmaradványokon égés nyoma látszik. A romok közt szétszórta emberi csontok kerültek elő.⁶

Zsigmond király adománylevele említi először a falu nevét.⁷

Donáttornya Hunyadi János birtoka volt. 1463-ban Arad, még ez évben Békés vármegyéhez tartozott. 1495-től Csanád megyében említik.⁸ 1561-i adórovó lajstrom mint elpusztult helységet említi.⁹ Később újból betelepült és végleg 1596-ban a török pusztította el.¹⁰

4. *Hékéd*. E falu Szentestől északra feküdt (1. kép.). A határrész elnevezés őrzi a hajdani falu nevét.

Hékéd már az Árpádkorban fennállott.¹¹ Ezt igazolják a hajdani falu határában előkerült soros sírok halántékkarika mellékletei.¹² 1453-ban még fennállott.¹³ Pusztulása a török hódoltság következménye volt. 1578-ban dézsmajegyzék „pusztának” jelzi a falut.¹⁴

5. *Királyság*. (Nagykirályság, Kiskirályság). Szentestől keletre elterülő határrész elnevezés őrzi a hajdani falu nevét (1. kép.).

1936-ban Nagykirályság pusztán Uj Sándor földjén két sír került napfényre.¹⁵

1. sír. M: 90, F: 175, K: balkar a medencébe hajlítva. A lábnál löfej. Melléklet: „S” végű rosszezüst (X. 4.), és sima halántékkarika töredéke (X. 5.).

³ Magyar Városok Monografiája. III. Szentés. Bpest. 1928. 37. l. Továbbiakban: Szentés.

⁴ Szentés: 38—39. l.

⁵ Szentés: 39. l.

⁶ Borovszky Samu: Csanád m. I. k. 6., II. k. 150—151 l. Szentés: 40 l.

⁷ Szentés: 40. l.

⁸ Csánki: 691. l.

⁹ Szentés: 41. l.

¹⁰ Szentés: 41. l.

¹¹ Szentés: 45. l.

¹² Farkas Sándor: i. m. 244. l.

¹³ Csánki: 681. l.

¹⁴ Szentés: 48. l.

¹⁵ A temetőben feltárt sírok leírását azzal a megjegyzéssel adjuk, hogy az „M” = mélység, „F” = férfi, „N” = nő, „H” = hosszúság, „K” = lábbal kelet felé fekvő esztölváz. A méretek cm-ben értendők.

2. sír. M: 75, H: 165, K, mindkét kar kinyújtva. Melléklet: Bronz rovátkolt karikagyűrű (X. 2.)¹⁶ és „S” végű ezüst halántékkarika (X. 3.).

A leletek kora a XI. század.

Királyság helyén az Árpádkorban Zeleméres nevű helység állott, melyet egy 1461. évi oklevél szerint Szilágyi Mihály elpusztított.¹⁷ Ezen a helyen új falu keletkezett: Királyság, mely 1685-ben pusztult el végleg.¹⁸ Templomának romja 1733-ban még látható volt.¹⁹

6. Sáp. Nevét egy Szentestől délre fekvő halom őrizte meg (1. kép.).

Oklevél 1248-ban említi először.²⁰ 1421-ben már mint pusztáról emlékeznek meg.²¹ Valószínűleg a török pusztította el.

Sáphalmon 1898-ban szórványos XI. századi leletanyag került elő: négy „S” végű ezüst halántékkarika (IX. 1., 10., 11., 14.), három símavégű (IX. 5., 8., 9.) és két töredékes állapotban lévő halántékkarika (IX. 3., 7.); nyitott végű bronz karkötő (IX. 2.) és egy ezüst boglár (IX. 6.). E lelet is igazolja, hogy a község az Árpádkorban már állott.

7. Mindszent és környéke. Mindszentről 1902-ben szórványként két rosszezüst lemezkarkötő (IX. 19., 29.) és torques töredékek kerültek elő (IX. 15., 20.).

1925-ben Korom Ernő földjén hat sírt tárt fel Csallány Gábor.

1. sír. Melléklet: két bronz „S” végű halántékkarika (IX. 30., 31.).²²

2. sír. Melléklet: „S” végű bronz (IX. 25.) és símavégű (IX. 32.) halántékkarika.²³

3. sír. Melléklet: két símavégű bronz halántékkarika (IX. 33–34.).

4. sír. Melléklet: vastag, szegletes, nyitott bronz karkötő (IX. 12.).²⁴

5. sír. Melléklet: 17 darab díszített fehér pasztyagyöngy (IX. 35.); bronz csüngő, felső oldalán granulációs dísz, kettős keret között hullámvonal, a középső részén három kis peremmel díszített félgömb. A végein egy-egy hasonló aranyozott félgömb díszíti. Alsó lapja síma (IX. 24.).²⁵

6. sír. Melléklet: vékony bronztorques (IX. 22.); félhold alakú bronz csüngő, felső oldalán granulációs dísz, kettős keret között hullámvonal, a középső részén három kis peremmel díszített félgömb. A végein egy-egy hasonló aranyozott félgömb díszíti. Alsó lapja síma (IX. 24.).²⁵

Könnnyü János földjéről került elő 1898-ban a következő szór-

¹⁶ Hasonló Szentlászlón került elő. — Széll Márta: XI. századi temetők Szentes környékén. — Folia Arch. III–IV. k. 231–235. l. — IX. t. A. 5. Továbbiakban: Folia.

¹⁷ Csánki: 656. l.

¹⁸ Szentes: 50–51. l.

¹⁹ Zsilinszky Mihály: Csongrádvármegye története. Bpest. 1897. I. 155. l.

²⁰ Szentes: 51. l.

²¹ Csánki: 683. l.

²² Megegyezik a Csanytelek — Dilitor 51. sírjából napfényre került halántékkarikákkal. — Folia. XI. t. A. 19., 20.

²³ Analógiája Dilitoron a 41. sírban található. — Folia. X. t. B. 29.

²⁴ Hasonló a Várfalván előjött karkötőhöz. — Roska Márton: Árpádkori sírok Várfalván. Dolgozatok. 1914. 6. kép. 7., 10. ábra.

²⁵ Hasonló a Dilitoron előkerült csüngőhöz. — Folia. XII. t. A. 3.

ványanyag: bronz fejesgyűrű töredékes állapotban (IX. 26.), két másik fejesgyűrű töredékei (IX. 27., 28.),²⁶ két áttört díszítésű pityke (IX. 16—17.),²⁷ négyszögletes alakú ezüst boglár, szélein pontozással, négy sarkában és a közepén félgömbökkel díszítve (IX. 19.) és egy egyszerű szegletes pityke (IX. 23.). A félgömböket pontozás kapcsolja össze.

A temetőben előkerült leletanyagot a XI—XII. századra datálják az analógiák, míg a szórványanyag a X—XI. századra tehető.

Ez azt bizonyítja, hogy Mindszent határában már a X. századtól kezdve település volt.

8. *Szentmihály*. A falu a Kántorhalom környékén terült el, Hétkéd határában (1. kép.). Pusztulása a XVI. században következett be, valószínűleg a török pusztítása következtében.²⁸ Leletanyag mind-egiideig nem került elő e határrészen.

9. *Szentilona*. Szentestől délre terült el (1. kép.).

Ezen a határrészen 1933. VIII. 4-én öt sírt tárt fel Csallány Gábor.

1. sír. M: 50, F, H: 155, K; mindkét kar a medencébe hajlítva. Melléklet: a bal felsőkar mellett kovakő. (Elveszett.)

2. sír. M: 55, N, H: 158, K; a kezek a mellen össze voltak kulcsolva. Melléklete nem volt.

3. sír. M: 60, F, H: 160, K; mindkét kar kinyújtva. Melléklete nem volt.

4. sír. M: 70, F, H: 178, K; kezek a medencébe össze voltak kulcsolva. Melléklete nem volt.

5. sír. M: 35, K; bolygatott. Melléklet: a jobb és bal kéz fejénél egy-egy vascsat. (Elveszett.)

E területről szórványként kis bronz kereszt került elő. A kereszt szárai kissé kiszélesednek. A kereszten bokáig érő ruhában, kiterjesztett karú Krisztus ábrázolás (X. 6.).²⁹

A sírba helyezés nyújtott karokkal (3.), vagy a medencébe összekulcsolt kezekkel (1., 2., 4.) és nyújtott lábakkal történt. A temető öt sírja közül három férfi, egy nő és egy bizonytalan. A sírok irányítása keleti, mélységük 35—70 cm között változik.

A temetkezési szokás megegyezik a Szentcsanak-lászlói temető szokásaival.³⁰ Így e temető kora a XI. század.

10. *Tés*. Szentestől északra fekszik e kis falu (1. kép.).

Már az Árpádok korában település állt e helyen. Ezt igazolja az itt előkerült két Árpádkori edény.³¹ A török pusztításnak esett áldozatul,³² de később újból betelepült.

²⁶ Hasonló kissé a Szentlászlón előkerült gyűrűhöz. — Folia. V. t. B. 20.

²⁷ Hasonló forma került elő a Kelegeiskija Chutory oroszországi X. századi leletanyagban. — Fettes Nándor: A honfoglaló magyarság fémművesége. Arch. Hung. XXI. k. CXXIX. t. l., 2.

²⁸ Szentes: 54—55. l.

²⁹ Hasonló, de egyszerűbb kivitelű kereszt került elő Szentlászlón a 73. sírban — Folia. (VI. t. A. 4.). — Kora a XI—XII. század.

³⁰ Folia. 233—244. l.

³¹ Höllrigl József: Árpádkori keramikánk. Arch. Ért. 1932—33. 96. l.

³² Szentes: 66. l.

11. Tőke. Szentestől északkeletre terül el Kis- és Nagytőke határrész (1. kép.), a hajdani falu területe.

1932-ben a Libahalmon ásatás alkalmával hat sír került napvilágra.

1. sír. Melléklet: „S” végű (X. 11.)³³ és törött végű bronz halántékkarika (X. 27.).

2. sír. Melléklet: bronz halántékkarika (X. 9.).³⁴

3. sír. Melléklet: nyílhegy töredéke (X. 33.);³⁵ csonttű; töredéke (X. 32.).

4. sír. Melléklet: ezüst érem (Szent István?) töredékei.

5. sír. Melléklet: két bronz halántékkarika (X. 12., 28.), bronz hegyesvégű síma, karkötő (X. 30.);³⁶ töredékes vascsat (X. 31.); 11 darab pasztagyöngy (X. 13—17., 20—25.).

6. sír. Melléklet: két nyitott végű bronz karkötő (X. 1., 10.).³⁷

Kistőkén 1932-ben egy sírban egy csavart (X. 8.)³⁸ és egy lemezes bronz karkötő (X. 26.)³⁹ és kapocs töredékei (X. 18—19.) kerültek elő. Szórványként került elő e határrészből egy edény is.⁴⁰

Az analógiák tanúsága szerint a temető a XI—XII. században volt használatban. Tehát az Árpádok korában már település volt e területen. Pusztulása a török hódoltság korához fűződik. Többször települt újra, de 1599-ben végleg elpusztult.⁴¹

12. Tűzköves. Szentestől északra terül el e határrész (1. kép.) a Körös partján.

1933-ban egy sírban három rosszezüsből való „S” végű halántékkarika került elő (X. 36., 37., 38.). Koruk a XI. század.

13. Zalota. Szentestől északra terül el (1. kép.).

1903-ban szórványként a következő leletanyag került napvilágra: nyitott végű, hengeres bronz karkötő (X. 34.),⁴² két bronz karkötő töredéke (X. 7., 35.) és csavart bronz torques töredéke (X. 29.).

A leletanyag hasonló a Szentes-szentlászlói temető mellékleteihez,⁴³ így a leletanyag kora a XI—XII. század.

Dr. Széll Márta.

³³ Hasonló Dilitoron a 14. sírban talált halántékkarikához. — Folia. X. t. B. 16.

³⁴ Hasonló került elő Dilitoron. — Folia. IX. t. B. 8.

³⁵ Kissé hasonlít a Dilitor 13. sírjában napfényre került nyílhegyhez. — Folia. IX. t. B. 34.

³⁶ Megegyezik a dilitori karkötővel. — Folia. XII. t. A. 1., 4.

³⁷ Analógiáját a Szentes—Szentlászló 87. sír karkötőinél találjuk meg. — Folia. VII. t. B. 10., 15.

³⁸ Hasonló a Szentlászlón előjött karkötőhöz. — Folia. IV. t. A. 24.

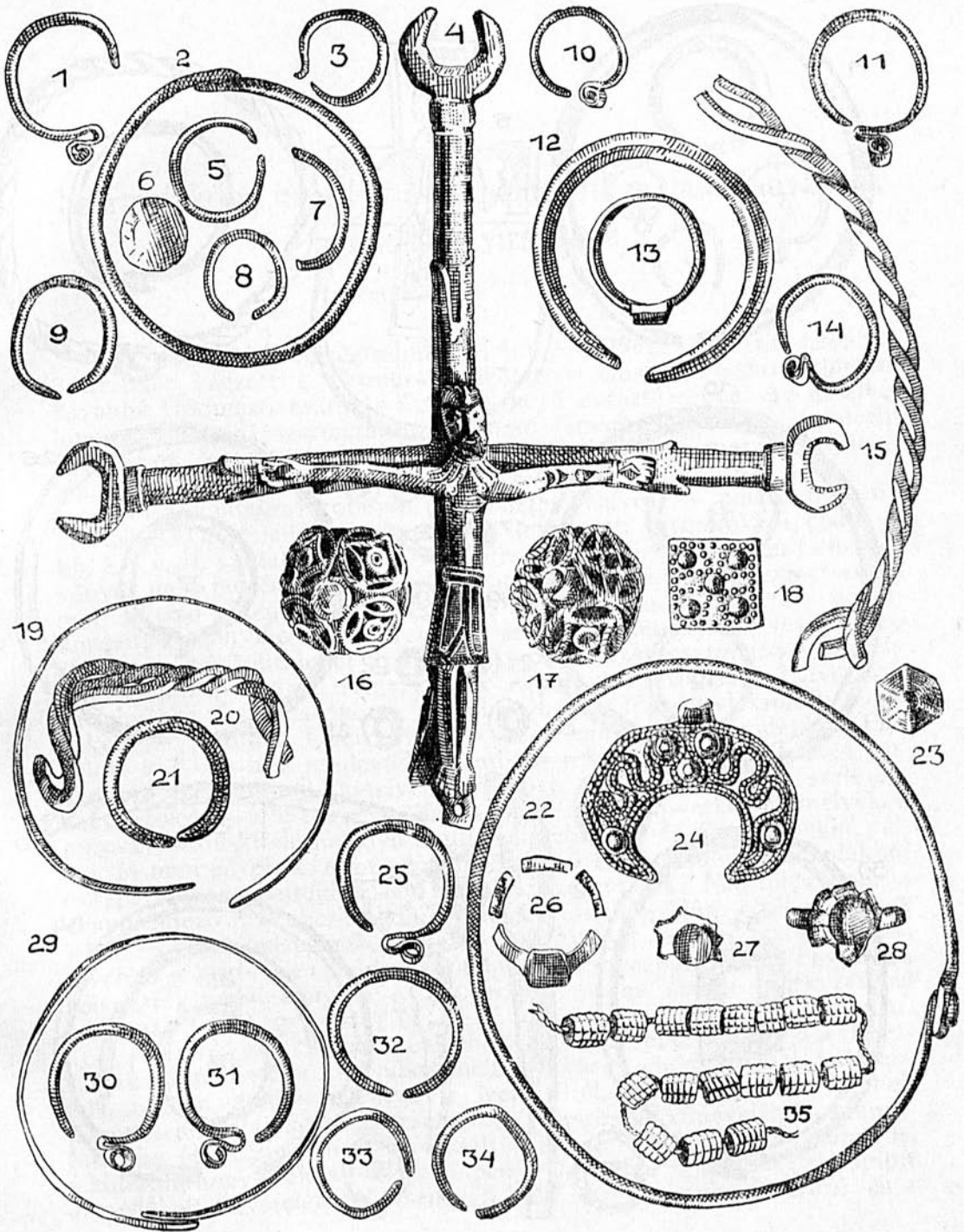
³⁹ Megegyezik a Szentlászló 93. sírjából való karkötővel. — Folia VIII. t. A. 9.

⁴⁰ Höllrigl József: Árpádkori keramikánk. Arch. Ért. 1932—33. 87. l.

⁴¹ Szentes: 56. l.

⁴² Hasonló a Tőkén előkerült karkötőhöz: X. 10.

⁴³ Folia. 233—244. l.

X.

